

A doktori (PhD) értekezés
tézisei

Szalkai Sándor Imréné

**Transzcendencia és küldetéstudat, mint egyéni és kollektív
identitásképző eszmények Reményik Sándor költészetében**

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet-és Társadalomtudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola
Modern Irodalomtudományi Műhely

Témavezető: Dr. Sipos Lajos CSc
professor emeritus

Budapest, 2019

TRANSZCENDENCIA ÉS KÜLDETÉSTUDAT, MINT EGYÉNI ÉS KOLLEKTÍV IDENTITÁSKÉPZŐ ESZMÉNYEK REMÉNYIK SÁNDOR KÖLTÉSZELETÉBEN

(Tézisek)

I. A kutatás előzményei, problémafelvetés

Reményik Sándor irodalomtörténeti befogadása és megítélése több évtizedes mellőzést követően végre megkaphatja az őt megillető helyet, a közgondolkodásban éppúgy, mint az iskolai tananyagban. A saját korában nagy népszerűségnek örvendő költő – akire az erdélyi irodalom megbecsüléssel tekintett – életművének elemzése most ad alkalmat arra, hogy monografikus feldolgozással a mértékadó irodalmi fórumokon úgy szerepelhessen, hogy poétikai és eszmei értékvilága a legjelentékenyebb magyar költők közé emelhesse.

Értekezésem vezérgondolata már a problémafelvetés során is világos volt. Fő feladatomban tekintettem annak bizonyítását, mely szerint Reményik életútját, világnézeti, költői elhivatottságát transzcendencia iránti belső szükséglete és nemzetföltő küldetéstudata határozta meg. A filológia előmunkálatokat készen kaptam, azonban szükségesnek találtam a költő életét meghatározó, kevésbé ismert atipikus szubjektív és objektív tényezők kölcsönhatásában is vizsgálni az életművet. Szükséges volt tanulmányozni a korszak politikai, szociokulturális, etnopolitikai viszonyait, hiszen a megváltozott világ létezésérzékelése Reményik számára olyan szerepvállalást jelentett, mellyel a lírai kollektívizmus szószólójává vált. Az interkulturális párbeszéd lehetővé tette a rossz kulturális közérzet pozitívvá változását. „Az identitás – ennek alapján – szüntelen párbeszédet feltételez saját hagyományunkkal, ugyanakkor más anyanyelvi kultúrákkal is. Meglévő azonosságtudatunk axiómájára támaszkodva belépünk a kommunikációs aktusba, s új benyomásokkal gazdagodva értjük újra magunkat benne”.¹

Kutatási céljaim megvalósításában nagy segítséget jelentett számomra a korszak és Reményik Sándor két legjobb ismerőjének, Láng Gusztáv és Pomogáts Béla tanulmányainak

¹ PAPP Endre, *Azonos önmagával = Irodalmunk, az áldozat, áldozatunk: az irodalom*, Bp., Hittel Könyvműhely, 2013, 58.

alapos ismerete, továbbá Kántor Lajos tanulmányai, valamint *Konglomerát* című kötete a transzszilvanizmus értelmezéséhez.

A rendelkezésre álló tanulmányok mellett részletesen áttanulmányoztam eddig feltáratlan anyagokat, s ezeket a kiegészítő ismereteket beépítettem a pályakezdésével foglalkozó fejezetbe. Számos, autográf kéziratban olvasható verset és személyes dokumentumot találtam a gyűjteményben, melyek saját korukban vagy nem kerültek közlésre, vagy megjelentek ugyan, de a későbbiek során nem válogatta be kötetekbe. Ezek az írások nem feltétlenül érték el a kívánatos esztétikai minőséget, ismeretük mégis hozzájárul a költői életmű teljesebb megismeréséhez. Bővíti a kapcsolati háló feltárását, melynek alapján egyértelművé válik, hogy milyen tényezők alakították világlátását. Áttanulmányoztam a pedagógiai könyvtárban található Farkas utcai református kollégium értesítőit azokra az évekre fókuszálva, amikor Reményik az iskola tanulója volt, így pontosabb képet kaptam a korabeli iskolarendszer működéséről, az iskolakultúra alakulásáról. Mindez hozzájárult a korszak jobb megértéséhez. Munkám során – az etnikumok között kialakult irodalmi párbeszéd vizsgálatához – a Brassóban megjelent, német nyelvű Klingsor folyóirat tanulmányozásával sikerült bizonyítani, miként tudtak etnikai kisebbségek egymás iránti toleranciával, saját nemzettudatuk megőrzése mellett egymás közelségében élni.

II. Az értekezés felépítése

Monográfikus igényrel készített értekezésemben tizenkét fejezetben dolgoztam fel a Reményik-életművet, olyan módon, hogy levonhassam a végső konklúziót, mely egyidejűleg értekezésem központi gondolata: Reményik érzés-és gondolatvilágát Istenhez való viszonya és etnikai hovatartozásból származó küldetéstudata alakítja. Az első fejezetben kiemelt fontossággal tanulmányozom a monográfia értelmezésével kapcsolatos álláspontokat. A részletesebb bemutatásban az vezérelt, hogy ma a műfaj metamorfózisának vagyunk tanúi, s nekem is a monográfia műfaja volt a szemem előtt. Utalok a monográfia-írás sokféleségére, az Irodalomtörténet egy 2014-ben megjelent számára, melyben tanulmányok sokasága bizonyítja a megközelítések sokféleségét. Ezek a tanulmányok azt igazolják, hogy az értékelésben mindig nagy szerepet játszik a szöveg és az értékelő viszonya egy adott társadalmi struktúrában. Számomra Szilágyi Márton megközelítése a legelfogadhatóbb, mivel értelmezésében a költőt, mint társadalmi jelenséget kell vizsgálni a környezetével való interakcióban. A monográfiákról alkotott vélemények bemutatásához angol és német szerzők véleményére is hagyatkozom.

Második fejezetemben sort kerítettem a történelmi és eszmetörténeti viszonyok jelzésszerű összefoglalására, ugyanis már a költő születését megelőző néhány évtizedben is jelentős változás történt Erdélyben, Trianon után pedig már csak a kulturális integritás volt az egyetlen járható út, mivel mind a három nemzet műveltsége szorosan összefonódott anyaországa kultúrájával, s az vallotta, hogy „a kisebbség csak a politikában kisebbség, az irodalomban és a műveltségben maga az egyetemesség”.² A kisebbségi magyar író pedig nemcsak történelmi csalódottságának adott hangot, hanem küldetés-és felelősségtudatának is, melyre kötelezte a nemzeti identitás fenntartásának parancsa.

Az „erdélyi gondolat”, a transzszilvanizmus ideológiájának értelmezéséhez ebben a fejezetben foglalkozom a korszak rövid eszmetörténeti áttekintésével, utalok azokra a személyekre és irányzatokra, melyek nyilvánvaló hatással voltak Reményik Sándor világlátásának alakításában; így Böhm Károly értékfilozófiája, Ravasz László szubjektív idealizmusa, Makkai Sándor püspök szellemfilozófiai hatásokat ötvöző teológiája volt meghatározó.

A két világháború között fontos szerepet kapott a transzszilvanizmus ideológiája, s mivel sokféle értelmezési lehetőség született, foglalkozom Kós Károly ’országtranszszilvanizmus’ elméletével és a Reményik névéhez és munkásságához kapcsolódó ’tájtranszszilvanizmussal’. A transzszilvanizmus gondolatkörében megjelent alkotók (Tompa László, Reményik Sándor, Áprily Lajos) regionális hagyományokra alapozott irodalmi-művészeti látásmódjukkal szerves részét alkották az összmagyar irodalomnak. „[...] az anyaország irodalma mellett az első, illetve a második világháborút lezáró békeszerződések kényszerű következményeként – a nemzeti identitás megtartása érdekében – létrehozták saját irodalmukat”.³

A negyedik fejezetben Reményik pályakezdésével foglalkozom, s olyan, világlátásához, életmódjához, kortársaihoz kapcsolódó adatokat és eseményeket is felsorakoztatok, melyek kevésbé voltak ismertek, s melyek hozzájárulhatnak az életmű alaposabb megismeréséhez. Áttanulmányoztam a Reményik-hagyatékot a Petőfi Irodalmi Múzeumban, továbbá a pedagógiai könyvtárban a kolozsvári református kollégium értesítőit, találtam olyan verseket és prózai írásokat, melyek elkerülték az életművel foglalkozók figyelmét. Az értesítők számos olyan adatot, iskolai rendezvényekről és irodalmi előadásokról szóló leírásokat tartalmaznak, melyek lehetővé teszik a korabeli oktatási rendszer működési elvének feltérképezését, ismereteket szerezhethünk olyan tanárokról és iskolatársakról, akik Reményik későbbi életében

² KUNCZ Aladár, *Az erdélyi gondolat Erdély magyar irodalmában*, Nyugat, 1928/2, 508.

³ POMOGÁTS Béla, *A szellem stratégiája (Tanulmányok és előadások)*, Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2007, 183-184.

is szerepet játszottak. (Makkai Sándor, Ligeti Ernő, Áprily Lajos, Lám Béla) A Gyulai Pál Önképzőkör működéséről vezetett feljegyzések járulékos adatokat szolgáltatnak személyiségének mélyebb megértéséhez. Az iskolai kapcsolati háló már körvonalazta a költő elképzeléseit. Mindezek az események nyilvánvaló inspirációt jelentettek Reményik számára. Itt alakult ki életre szóló barátsága Olosz Lajossal és Áprily Lajossal, mely levelezésükben is nyomon követhető. Ebben a fejezetben idézem egy írását, mely a Dobsina és Vidéke egy 1916-os számában jelent meg, s nem került be a *Vércsöppek a hóban* című, 2009-ben megjelent rövidprózai írásokat tartalmazó kötetbe, mely az első világháború traumatikus élményeit feldolgozó impressziókat rögzíti.

Az ötödik fejezetben a Pásztortűz, az Erdélyi Helikon és a brassói székhelyű Klingsor folyóirat közötti párbeszéd jelentőségével foglalkozom. A három folyóirat együttműködésének vizsgálatában kiemelt fontosságú az identitás-megőrzés – s ez a reményiki magatartáshoz nélkülözhetetlen – hiszen az első világháborút lezáró békeszerződést követően a szász kisebbségi irodalom beleolvadhatott anyanemzete irodalmába, a magyar irodalom egysége pedig éppen ekkor bomlott fel. A véleménykülönbségek és a politikai állásfoglalások különbözősége ellenére is fontos ez a kapcsolat, bizonyíték arra, hogy az 'erdélyi lélek' valóban létezett, volt egy „lélek szerinti ország”, ahogy Babits fogalmazott *Hazám* című versében. Ebben a felfogásban a nemzet szellemi-kulturális téren felértékelődött, ez volt az egyetlen járható út az élet és az alkotómunka folytatásához. Reményik ezt az ügyet szolgálta. A kisebbségi alkotók közül sokat egymás nyelvét is beszélték, így sor kerülhetett egy szorosabb kapcsolat kiépítésére.

Az egymás közötti kommunikációból az is kiderül, hogy bekapcsolódtak a Berde Mária által indított *Vallani és vállalni*, vitába is. Az 1930-as évektől kezdve a Klingsor részéről fokozatos eltávolodás volt tapasztalható, fokozatosan erősödött a nagy német identitás ideológiája.

A mértékadó lapok együttműködésének értelmezéséhez felidézem a Korunk című lap szerepét is, utalva annak a tizenkét évig tartó vitának a jelentőségére, mely az „erdélyi gondolat” szerepét kérdőjelzete vagy erősítette meg az Erdélyi Helikon és a Korunk között. Esztétikai eredményesség tekintetében hangsúlyozható, hogy a helikonisták többségükben maradandó műveket alkottak, a baloldaliak lírája többnyire propagandisztikus volt.

Az irodalomértelmezés és világlátás fontosságát elemzem a következő fejezetben, főként a *Kézsorítás* című publicisztikai írásokat tartalmazó gyűjtemény alapján. Reményik kortárs írókról készített recenziói, vitákban való részvétele teszi teljessé a róla készíthető alkotói portrét. Irodalomértelmezését, világlátását, küldetésstudatát, az erdélyi tájhoz való viszonyát mutatják be ezek az írások, nem utolsó sorban a *Gondolatok a költészetéről*, mely önálló kötet

formájában Aradon látott napvilágot. A kritikai termés rendkívül sokrétű, a 88 recenzió olvasása során is világossá válik költői hitvallása, mely szerint a lírikus elsőrangú feladata diszharmóniából harmóniát teremteni. Különösen fontosak a Makkai Sándor munkásságával kapcsolatos írások,

A magyar fa és az „erdélyi gondolat” című írást követően, Makkai *Nem lehet* című írására, válaszként született Reményik tollából a *Lehet, mert kell!*, amelyben a kisebbségi életlehetőségeket kutató Makkai rezignált véleményére reagálva – mely szerint a kisebbségi sorsot nem lehet emberhez méltóan elrendezni – Reményik azonnal válaszol, hangsúlyozva, hogy meg kell maradni magyarnak a kisebbségi életkategóriában, s tovább kell keresni az önvédelem útjait.

Cikkeinek egyik vezérgondolata az irodalompolitika kérdése. A transzszilvanizmus partikularitását a nemzeti érzés ősi misztikumában keresi, magával hordozza a gondolat szabadságát, a hagyomány erejét, az eredetiség tiszteletét, az Igét, mint biblikus és magyar egységet, az erdélyi táj varázsát és fenségét.

A hetedik fejezetben a lírai szövegszubjektum pozícióját vizsgálom Reményik költészetében. A szövegalkotó költő egyrésztől minősíti a dolgokat, másrésztől feltárja az alkotó viszonyát a dolgokhoz. Ez elsősorban önmaga és a természethez való viszonyrendszer, ahol a természetet alkotó dolgok és élőlények antropomorfizált megjelenítése olyan egzisztenciális szférába emeli a költőt, ahol a rendületlen kitartás, a feladatvállalás szükségességének metaforájává válik. Másrésztől versbeszédének alkotóját jellemzi eleve elrendelésbe vetett hite, mely szerint minden elkerülhetetlen sorsszerűségben történik, erkölcsiségének mozgatórugója az örök törvény. A biografikus én stratégiáját nyilvánvalóan módosítja az alkotói folyamat meghatározó tapasztalatok sokasága, így válik a lírai szubjektum szerves részévé. Reményik újraírja a valóságot metaforikus beszédmódban, ami számára csak a megvilágosodás segítségével történhet. Ez a megvilágosodás csak Istennel folytatott párbeszéd esetén lehetséges, mely transzcendentális szférában valósulhat meg. A reményiki szubjektum pozícióját nagymértékben meghatározza az a tény, hogy olyan, egymás mellett élő kultúrkörökkel kereste a párbeszédet, melyek egy közös hagyományban gyökereztek, s ez az interkulturális pozíció teremtette meg az elfogadást, a befogadást, a visszautasítást, az előítéleteket. A versszöveget elrendező szubjektum, jelen esetben Reményik, érezhetően írás közben alkotja meg a szövegszubjektumot, mely számtalan esetben bizonyítja, hogy önmaga elrejtettségében nem képes igazi valóját egyértelműen feltárni. „Az élet-erdőn eltévedtem,/

Elvesztettem magam,/ Önnönmagamat veszítettem el...⁴ A szövegszubjektum pozíciójának értelmezéséhez a *Lobogódisz* című verset elemzem részletesebben.

A következő fejezetben a költő beszédmód és szereptudat kerül fókuszba; első stációként a *Fagyöngyök* ismertetése, majd a költői beszédmód és szereptudat új formájának megjelenése a *Végyári versek*ben. A kezdeti korszak kritikusai (Schöpflin Aladár, Jancsó Elemér) az életbe való beletörődés szenvedéstörténetének megjelenítéseként tekintenek a költőre, Jancsó kiemeli, hogy a magyar sorsprobléma már az első kötetben is jelen van. Reményik a *Fagyöngyök*ben mintha csak „szellemóriások fényében” érezné magát biztonságban. (*Templomok, Vajda János szelleméhez*) A bizonytalanság és bizonyosság ellenpólusai között a „költészet erdejébe” tévedő költőnek vállalnia kell, hogy az „élet ketrec, fülledt, fojtó”, az erkölcsi parancs azonban győz, s a tettvágyat megsokszorozza. Németh László a *Fagyöngyökre* visszautalva úgy gondolja, hogy elsősorban „a kötelesség tartja össze ezt az életet, s a művészetbe vetett hit”.⁵

A kötethez tartozó *Holt tenger felé* ciklusban a csendes szemlélődést felváltja az élet realitásában megjelenő vészhelyzet. Az „öshínár” mélységeiből fel kell jönnie, mert a felszínen „nem táncot járó sugarak” vannak, a valóságos embervilág szörnyűségeivel kell szembenéznie: a háború borzalmaival. Versvilága már a kezdetekben is egyéni szenvedéstörténetének és a kollektív trauma megtapasztalásának kettősségét tükrözi.

„Akarom, fontos ne legyek magamnak”, vallja Reményik a *Fagyöngyök* kötet egyik meghatározó versében. Ez az askétizmusra való hajlandóság nem a feladatra való alkalmatlanságát foglalja szavakba. Szó sincs itt identitásvesztésről, ezekben a sorokban jelenik meg igazán önbecsülése, önértékeinek hangoztatása. Tisztában van a vállalt feladatok nagyságával, de tisztában van törékeny emberi mivoltával is.

Hamarosan beszédmódváltás következik be, a háborús események hatására megszületnek a *Végyári versek*. Ebben a krízishelyzetben születtek meg ezek az írások, melyek kéziratos formában terjedtek a kétségbeesett emberek között. Értékük abban rejlik, hogy „érezhetően szuggesztív őszinteséggel azt az indulatot éneklí, mely az akkor élt magyarok lelkében forr és kavarg.”⁶

A *Végyári versek* 75 darabja a szülőföldhöz való kötődés és a nemzeti közösség iránti kötelességvállalás reprezentációi. Nem a nemzethalál vízióját vetítik elének, hanem a túlélésre alkalmas magyarság erejét jelenítik meg a közös trauma feldolgozásban. (*Erdély magyarjaihoz*)

⁴ REMÉNYIK Sándor, *Az igazi* = R.S. *Összes versei*, i. m., I, 204.

⁵ NÉMETH László, „Mégis ő az erdélyi költő” = *Lehet, mert kell!*, szerk. DÁVID Gyula, Nap Kiadó, 2007, 100.

⁶ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Végyári versei*, Nyugat/5-6, 322-323.

A *Végvári versek* jelentősen hozzájárultak az erdélyiség-eszme körüli vita kialakulásához. A cél az volt, hogy az összmagyarságon belül megszólaljanak a kisebbség félelmei, ugyanakkor lehetőségeket fogalmazzanak meg az „erdélyi gondolat”, „erdélyi lélek” ideológiájának megteremtésével. A nemzetféltség gondolatát szólaltatja meg az *1919 január 24.* című versében, melyet részletesebben bemutatok a fejezetben. Csak kellő fanatizmussal lehetett a román támadást követően konok helytállással cselekvésre ösztönözni, lemenni erkölcsi-eszmei mélyrétegekbe, nem venni tudomást az emocionális-egzisztenciális kisémmizettségről. A szereptudat birtokában ezért tudja megénekelni a magyarság elpusztíthatatlanságát. (*Új szövetség*) Reményiket eredendően keresztény-vallásos világgépe, személyes adottságai nem harcos, közéleti szerepre teremtették. A megbékélést, a megmaradást kereste mindenáron. A reményiki szerepkánon paradigmateremtő ereje abban rejlik, hogy transzszilván értékek hagyományteremtő erejével kollektív lírai beszédmódot valósít meg. Identitása tekinthető „olyan tradíciók vállalásának, melyek közösek az egész magyarság számára”.⁷

Külön fejezetben foglalkozom azokkal a motívumokkal, melyek végigkísérhetők a Reményik-életműben. Teremtett énjét kívánja költészetével megerősíteni verseiben megfogalmazott szerepvállalásával, ahol lírai énje valós énje elválaszthatatlan tartozékként van jelen, s ezt a megerősítést a költészetén végigvonuló motívumokkal erősíti meg. A vándormotívumok viszonyokat, magatartásformákat közvetítenek. Így jelenik meg „a diszkurzus és a diszkurzív alkotás kategóriája, mint az *önmegértés közvetítője*”.⁸ A külvilág és a belső világ személyiségjegyeinek trauma-tapasztalataiból származó nyelvi-pszichológiai képzettársítások hívják életre azokat a vándormotívumokat, melyek végigvonulnak a költő versbeszédében. Reményik Sándor életművét így minősíti, szervezi és konstituálja a ’fenyő’, a ’szikla’, a ’hajó’, a ’lepke’, a ’vonat’ és a ’templom’ motívum. Az egyes motívumok vizsgálata során felhasználok azt a szimbólum szótárt, melyet a Balassi Kiadó jelentetett meg az Oktatási Minisztérium támogatásával. A szótár érdekes adalékokat tartalmaz a toposzok értelmezéséhez, s példákkal illusztrálja azok megjelenési formáit az egyes művészeti ágakban, így az irodalomban is. A motívumok megjelenését és szerepét Reményik mellett más magyar és világirodalmi példákkal illusztrálok.

A fa, Reményik esetében a fenyő, mint a mitikus világgépek leggyakoribb szimbóluma, az időtlenség, a megmaradás megtestesítőjeként önérték hordozójává magasztosul, így válik az

⁷ LÁNG Gusztáv, *Séta egy definíció körül = Száz év kaland Erdély irodalmából 1918-2017*, Csíkszereda, Bookart, 2018.19.

⁸ RICOEUR, Paul, *A diszkurzus hermeneutikája = Paul Ricoeur válogatott tanulmányai*, szerk. KOVÁCS Gábor, Bp., Osiris, 2010, 42.

„erdélyi gondolat” megerősítőjévé. Az ismétlődő motívum a magány és a kitartás jelképe, a fenyők helyhez kötöttségükkel az ottmaradás, a minden körülmények között való helytállás jelképévé magasodnak. Az égbe nyúló fenyő képe az Isten-közelség méltóságát, a teremtés misztériumát, transzcendenciáját jeleníti meg. (*Kis templom a nagy dómban, A holt fenyő, Havasi fészület, Lovas favágó, Visszanyert fény, Már járt...*)

A fenyő mellett az erdélyi tájban megjelenő sziklát Reményik „erkölcstani értékjelképként használja”.⁹ A szikla pedig, mely a keresztény szimbolika fontos eleme a halhatatlanság és az örökkévalóság jelképe, de a gyász és pusztulás megjelenítője is lehet, éppúgy, mint a megmaradásé. A ’szikla’, mint vándormotívum a toposz rendszerben kiemelt szerepet kap a Trianon után kialakult költői helyzet értelmezésére, a szerepvállalás megfogalmazására a megváltozott hatalmi viszonyok között. (*A szemérmes sziklák, Az a félelmetes másik, Helgoland, Sóvárgás bizonyosság után*)

A hajó az akadályokon, a viszontagságokon való túljutás, az élet viharaival való küzdelem szimbóluma; lehet a helyes útra terelés szimbolikus eszköze éppúgy, mint a bajba jutás, megoldás-képtelenség megtestesítője. (*Törött hajók, Májusi biztatás*)

A ’lepké’- motívum Reményik verseiben legnagyobb gyakorisággal az *Egy eszme indul* kötetétől kezdve fordul elő. Mint a rövid életű szépség megjelenítője, ez a motívum azoknak az álmoknak a hordozója, melyektől megszabadulva – az életben történt események átértékelését követően – meglátjuk a fény felé vonzódás veszélyeit is, de ez a motívum személyes-vallomások sorsrészését is megjeleníti, vagy önérték veszteségek válságélményeit szólaltatja meg.

A ’vonat’ verset teremtő irodalmi élményként Petőfi költeményében vonul be a magyar irodalomba. Reményik költészetében az *Egy eszme indul* indító versében jelenik meg, ahol a transzszilvanizmus térhódítását, az akadályokon való áttörést jeleníti meg. Az eszme, mint önérték megtartó, hagyományörző, megmaradásra képes magatartásforma, mint menekülési útvonal jelenik meg számos alkotásban (*Végállomás, Gyorsvonaton, Sínek az utolsó kocsik ablakából nézve*)

A ’templom’- motívum, mint szent épület megjelenítője a költészetben közvetítő a transzcendens és evilági szféra között, szakrális központ, mikrokozmoszban tükröződő makrokozmosz, a mindenség képe. Az erdélyi magyarság sorsát küldetésesen vállaló Reményik számára is fontos vándormotívum a ’templom’, a nagy univerzum jelképe, szakrális hely, ahol minden dolog és élőlény a nagy istentisztelet részeként jelenik meg. Az emblematis

⁹ LÁNG Gusztáv, *Kérdezz másképp...*, Bp., Parnasszus Könyvek, i.m., 155.

jelentőségű *Templom és iskola* a nemzeti kultúra megőrzésének fontos fellegvára, ez az a két hely, mely lehetővé teszi magyarságunk, identitásunk megőrzését. Isten házának kitüntetett szerepe van ilyen módon, a kereszténység gondolata érzelmi minőséget határoz meg.¹⁰

A következő fejezetben az ellenpólusok jelentőségét emelem ki, melyek a trauma feldolgozás fontos eszközeként jelennek meg Reményik költészetében, hiszen az élet alaptörvénye az ellenpólusok állandó, kölcsönös egymásra hatása. Főként a *Két fény között*, a *Romon virág*, a *Magasfeszültség* című kötetekben jellemző sorozatos megjelenésük a bennük revelálódó biografikus és lírai én egyensúlya megvalósíthatatlanságának szemléltetésére. Bináris párok sokasága található a reményiki versszövetben a trianoni eseményeket követően született alkotásokban: elsősorban a fény és a sötét ellenpólusában, ami analóg a fent és lent ellentéppárral, valamint a vár és a rom, a mennyország és a pokol, a tűz és a víz egymást feltételező opozícióiban. Az ellenpólusokra építő verstechnika lebilincselően expresszív a *Korszerűtlen versek* elégikus hangvételű darabjaiban, melyek egyértelműen és visszavonhatatlanul a „költészet és a nemzet szakrális dokumentumai”.¹¹ Értekezésemben részletesebben foglalkozom ezzel a verssel a reményiki összegző-visszatekintő, értéktartó és értékvesztő magatartás és életstratégia szemléltetésére.

Az utolsó fejezetben a versdedikációk szerepét vizsgálom a költői életmű értelmezéséhez. Reményik több mint 100 verset dedikált családtagoknak, íróknak, politikusoknak, teológusoknak. A dedikált versek, – még ha nem is mindig járulnak hozzá a költői intencióhoz – fontos szerepet játszanak a felelős alkotó személyiség közösséghez való viszonyában, segítenek értelmezni a szubjektum mélyrétegeit is. Az ajánlások sokasága azt bizonyítja, hogy féltékenysége, törekénysége ellenére is mindig vágyott a közösségre, a belső magány elől igyekezett társságba menekülni. Barátoknak, gyermekeknek ajánlott versei, irodalomtörténeti szempontból lényegtelen személyekhez írt költeményei is a reményiki szenvedéstörténet részei.

III. A vizsgálati módszer újszerűsége, az értekezés főbb eredményei

¹⁰ Vö. POMOGÁTS Béla, *Egy eszme indul, Reményik Sándor arcképéhez*, Bp., Kairosz, 2011.

¹¹ Uő, *Korszerű versek*, Helikon, 2012/1, 10.

Értekezésem megírása során monográfikus igénnyel elkészített tanulmány volt a célom, megerősíteni kívántam azt a szakavatott szerzők megfogalmazásában kialakult véleményt, hogy Reményik Sándor költészetében és életművében olyan eszmei és poétikai értékvilág jelenik meg, mely a legjelentékenyebb magyar költők közé emeli a kánonban. Ennek megerősítéséhez olyan anyagokat is felhasználtam, melyek ezideig nem voltak publikusak, így a Petőfi Irodalmi Múzeum Reményik-hagyatékát áttanulmányozva új, kiegészítő ismereteket építettem értekezésembbe az életmű teljesebbé tételére. Ezen kívül az iskolai értesítők áttanulmányozásával olyan adatokat találtam, melyeknek ismerete jobban hozzájárul a korabeli iskolarendszer, iskolakultúra feltérképezéséhez. Az iskolai kapcsolati háló ismerte pedig az alkotói személyiség mélyebb megismerését tette lehetővé.

Munkám során eddig publikálatlan írásokat is találtam, melyek közül a *Semleges lélek* című rövidprózát idézem értekezésemben, s utalok olyan eddig kiadatlan versekre is, melyek akkor is hozzátartoznak az életműhöz, ha nem a későbbi alkotások esztétikai minőségét képviselik.

Eredmények tekinthető, hogy mélyebben sikerült feltárnom a szász Klingsor folyóirat, a magyar Pásztortűz és az Erdélyi Helikon között párbeszédet, sikerült hitelesebben bemutatnom a magyaron kívül az erdélyi szász identitás eredetiségét. A közösségi kapcsolatok bemutatásához eredetiben tanulmányoztam a szász Klingsor folyóirat német nyelvű számait.

Értekezésem központi gondolatmenete volt annak bizonyítása, hogy a két világháború közötti magyarországi és erdélyi irodalmat nem lehet elválasztani, s ebben a törekvésben Reményik Sándor nemzetföltö küldetéstudata és transzcendencia iránti belső szükséglete ezt a szellemi, spirituális teret modellálja. Úgy gondolom, versdedikációnak ismertetésével is hozzájárultam a korszak eszmevilágának és poétikai törekvéseinek a megismeréséhez, s ezen belül a költői életmű mélyebb értelmezéséhez.

IV. Publikációk

1. *A kötelességvállalás, mint a küldetéstudat attribútuma Reményik Sándor A Műhelyből című kötetében*, Agria, 2013/ 3, 208-213.
2. Kántor Lajos, *Az értékteremtés és az értékvesztés tragikuma, Konglomerát (Erdély)* című kötetének recenziója, Agria, 2013/4, 246-250.
3. *Octavian Goga románságtudata és irodalomszemlélete az erdélyi multikultúrában*, Erdélyi Toll, 2014 /1, 156-169.

4. *A kötelességvállalás, mint a küldetéstudat attribútuma Reményik Sándor A Műhelyből című kötetében = Babits és kortársai*, Bp., Cédrus Művészeti Alapítvány, Napkút Kiadó, 2015, 303-311.
5. *Reményik Sándor pályakezdése*, Agria, 2015/3, 191-206.
6. „Egy roppant kéz uánam nyúlt”, *a lírai szövegszubjektum pozíciója Reményik Sándor Lobogódísz című költeményében*, Magyar Napló, 2018/8, 29-30.
7. *Történelem és eszmetörténet a „erdélyi gondolat” és a transzszilvanizmus értelmezéséhez*, Napút online, 2017, 05.12.
8. *Irodalomértelmezés és világlátás Reményik Sándor publicisztikájában*, Erdélyi Toll, 2018/3, 6-17.
9. *Ellenpólusok Reményik Sándor versbeszédében*, Helikon, 2018/21,14-16.

Elfogadva: *A lírai szövegszubjektum pozíciója Reményik Sándor költészetében*, Várad

Szűcs László, varadlap@gmail.com

A fenyő-motívum Reményik Sándor költészetében, melinda.sebok@gmail.com

Vár folyóirat